

delegati apostolici), da mogu podijeliti potrebnom dozvolu za prelaz s jednoga obreda na drugi, izuzevši slučaj, kada prelazi svećenik. Dekret taj stupio je na snagu dne 1. jan. 1929.

Prema kan. 98, § 3⁴¹ potrebna je dozvola sv. Stolice za prelaz s jednoga obreda na drugi, t. j. sa latinskog na istočni i s istočnog na latinski. Gornjim dekretom ovlaštene su sada papinski poslanici, da dadu dozvolu za prelaz, izuzevši slučaj, kada se radi o prelazu svećenika. Danas se dakle može tražiti i dobiti dozvola ne samo iz Rima (od Kongregacije za istočnu Crkvu), nego i od nadležnog papinskog poslanika, koliko se ne radi o svećeniku; svećeniku treba i danas dozvola iz Rima.

Prekokupski posjedi zagrebačke biskupije.

Priopćio dr. L. Ivančan.

Godine 1749. kada je kraljica Marija Terezija dugotrajne nasledne ratove vodila, uvidili su njezini vojskovođe, da je Hrvatska krajina najveći broj i to najboljih vojnika podavala, pak je kraljica sa vojskovodama mislila, da je nadošao čas, kad bi bilo moguće utemeljiti još dvije pukovnije u krajevima, koji još tada nisu bili vojnički organizirani; tada se je počelo nastojati oko toga, da se ustroje dvije tako zvane banske pukovnije: glinska i kostajnička. Ovi su krajevi, gdje su stanovali budući krajišnjaci novo ustrojiti se imajućih pukovnija, od XV. stoljeća bili izvrgnuti turskim provalama, pak su tekom toga i slijedećih stoljeća, uslijed turskih napadaja pobjegli iz onih krajeva vlastelini, a još prije toga je iz bivše gorske županije nestalo Templara i Cistercita, te su oni krajevi sve do Kostajnice ostali bez plemića, koji su organizirali prije banderije, više za obranu svojih posjeda, nego li za zaštitu pučanstva. Poslije pada Carigrada, g. 1453., zatim propasti bosanskoga kraljevstva, a još prije pada Srbije počeli su s južnih krajeva prema sjeveru bježati Keglevići, Jelačići, Križanići i t. d. dočim su iz gorske županije moćna nekoć plemena grofova Błagajskih preselila se u Sloveniju a knezovi Zrinski u Međumurje. Jedini znamenitiji vlastelini u onim krajevima bili su još srednom XVIII. stoljeća zagrebački biskup, prepozit zagr. Kaptola i prior vranski, pak zagr. Kaptol. Hrvatski ban od god. 1742. do 1756. bio je Karlo grof Batthyán, koji je kao vojskovođa kraljice izbio za Hrvatske, dočim su glavni vođe plemstva i najupliviiji upravni činovnici bili, Ivan Rauch zagrebački i križevački veliki župan te podban, podžupani Sigmund Bužan i Josip Rafaj, protonotar Najšić, Josip Magdić i t. d. Najvećma je

⁴¹ »Nemini licet sine venia Apostolicae Sedis ad alium ritum transire, aut, post legitimum transitum, ad pristinum reverti«.

nastojao oko ustrojenja novih banskih pukovnija potpukovnik Čeh imenom Venceslav Kleffeld, uz banskoga namjesnika Adama Bathyana, koji su tadanjim vlastodršcima obećavali svakovrsne pogodnosti, naročito, da će njihovi sinovi moći postati časnici novo ustrojiti se imajućih pukovnija, jer će kraljica imenovati samo štopske časnike, a sve ostale ban, na predlog sabora. To je bilo povodom, da su Hrvati molili kraljicu da se utemelje dvije nove banske pukovnije. Buduć je zapovjednikom dubičke tvrđave onamo od godine 1682. vazda bio po jedan zagrebački kanonik, jer je kaptol svojedobno mnogo doprinesao osvojenju onih krajeva od turske vlasti, te tamo i sagradio najprije drvenu poslije zidanu tvrđavu za zaštitu svojih sisačkih posjeda (nacrt dubičke tvrđave nalazi se u kaptolskom arhivu), to bje ustanovljeno, da je kraljica imenovala Adama baruna Patačića, zagrebačkoga kanonika, potonjega varadinskoga biskupa i kaločkoga nadbiskupa, kostajničkim potpukovnikom i zapovjednikom dubičke tvrđave (Kercselich, *Annuae* pag. 33.—39.). Kada je god. 1759. prošao Patačić u Veliki Varadin, nakon svoga imenovanja biskupom, tada je kraljica imenovala druge kanonike kostajničkim potpukovnicima i zapovjednicima dubičke tvrđave, a posljednji zapovjednik dubičke tvrđave i kostajnički potpukovnik, koji je kao takav i umirovljen, bio je zagr. kanonik i posvećeni biogradski biskup, Antun Zlatarić, koji je umro god. 1790. Tom prilikom ispravljam pogriješno mnijenje nekih, koji misle, da je dubički arhidakon bio podjedno dubički potpukovnik i zapovjednik dubičke tvrđave.

Kada je ustrojena banska krajina, nisu vojnički časnici mirovali dok nisu uspjeli istisnuti svećenstvo iz onih krajeva, koje je još jedino tamo ostalo kao vlastelin, pak je to napokon iza 50 godina i uspjelo. O tome imade u kaptolskom arhivu dosta spisa.

Zagrebačka biskupija već je u najstarije doba u sisačkoj okolini znatne posjede uživala. U donacijionalnoj povelji, kojom kralj Emerik god. 1201. na molbu zagrebačkoga biskupa Dominika ustanovljuje posjede mense zagrebačke biskupije, spominju se posjedi u gorskoj županiji kod crkve sv. Klementa uz potoke Leskovac, Petrinju, zatim uz rijeke Odru, Kupu, Mošćenicu, posjed Dusa (valjda Dužica) kod Obreža i t. d. Možda su to bili crkveni posjedi već za opstanka stare sisačke biskupije. Zagrebački kaptol nije u to doba u okolici Siska još nikakovih posjeda imao, jer u povelji god. 1217. gdje kralj Andrija II. nabraja kaptolske posjede, veli se prema koncu, da je biskup Stjepan I. (koji je biskupovao od 1215. do 1225.) darovao zagr. kaptolu posjede Pribišev, Drenčinu, Odru i Sisak, ali je tu svoju darovnicu djelomično opozvao: *post modum falsa suggestionem donationem duarum terrarum Odra et Scitech molitus est retractare, sed nostra prece (scilicet Regis) nec non consilio ad plenam pacem quievisset ecclesie, prout in authentico summi pontificis et colocensis archiepiscopi cirographo continetur.* (Tkalčić: *Mbn. Eppatus. Zagr. I. pag. 14., 36., 42.*)

Mjesto, koje se danas redovito Sisak piše, se je u staro doba različito pisalo. Najstarije poznato ime toga mjesta još prije rimskih vremena bilo je Segestica, Rimljani su obično pisali Siscia, u srednjem vijeku čitamo imena: Scitech, Zizium, Zythech, Zitych i t. d.

Povelja, kojom je biskup Stjepan I. godine 1215. darovao zagrebačkomu Kaptolu posjede u okolici Siska veli: Ego S. dei gracia zagrabiensis episcopus... notum facio... quod pietate motus, fratrum nostrorum iustis petitionibus, et potissime paupertate eorum circumspecta, hec predia videlicet: Scitech et Odra, Pribisseu et Drenchina... contuli, donavi proprietatem cum usu fructu naturali etc.... (1. c. pag. 36.). Razlogom opozivu jednoga dijela te biskupske donacije, koja je poslije opet intervencijom kralja opozvana, bio je spor, koji je nastao između Andrije II. i sina mu Bele, potonjega kralja Bele IV. koji je kao herceg u Hrvatskoj samostalno vladao. Poznato je, da je Andrija II. bio veoma lakouman kralj, te su mnogi Belini savjetnici putili mladoga hercega, da se što više upliče u kraljevske poslove, pošto se otac mu ne brine mnogo za kraljevinu već ju sve većma tura u gotovu propast; uslijed toga nastade toliki jaz između oca i sina, da se pojedini velikaši stadoše kupiti oko hercega Bele, pak htjedoše silom zbaciti Andriju sa prijestolja. Došlo je napokon i do građanskoga rata između kralja i hercega. Uz kralja bio je zagrebački biskup Stjepan I., dočim je Kaptol sa prepozitom Primogenitom pristajao uz hercega. Prigodom tih borba je katedralna crkva sv. Stjepana bila spaljena (Klaić, Povjest Hrvata I. 203.). Godine 1217. je kralj Andrija II. prema povelji izdanoj u Zagrebu, putujući na križarsku vojnu dao svečano blagosloviti novosagrađenu katedralu, a nekoliko tek godina iza toga, svakako prije godine 1223., već je ta crkva po vojsci biskupa Stjepana I. spaljena. O tome opstoji povelja pape Honorija III. od 3. jula god. 1223. u kojoj papa nalaže nekim opatima vesprimske biskupije i arhiđakonu vesprimske dijeceze Andriji, da pozovu na sud u Rim zagrebačkoga biskupa Stjepana, jer da je spalio crkvu, počinio ubojstvo i neke kanonike zlostavljao. Sve to priopćio je sv. ocu papi usmeno prepozit Primogenit, pak je stoga biskup izopćen, nu on unatoč toga obavlja službu božju, a neće da dođe pred papu, na opravdanje. Radi toga nalaže papa gori označenim opatima i arhiđakonu Andriji, da nalože biskupu svakako doći do budućega Božića osobno u Rim ili u mjesto sebe poslati zastupnika. Ova povelja, koja je kod raznih autora priopćena glasi: *Insinuantibus nobis dilectis filiis magistro Primogenito subdiacono nostro preposito et capitulo ecclesie de Ceresmen, quod venerabilis frater noster S. Zagrabiensis episcopus loci diocesanus ecclesiam ipsam incendio devastarat, homicidium perpetraverat et pro iniectione manum in quosdam ipsius ecclesie canonicos violenta vinculo excommunicationis astrictus divina temere celebraverat...* (Smičiklas, Cod. dipl. II. 228. preštampano iz Farlati-a i Theinera).

Dosadnji pisci o zagrebačkoj katedrali ne spominju ovo oštećenje katedrale oko godine 1222., dakle oko pet godina iza posvećenja, već redovito pišu, da su katedralu uništili Tataři prigodom provale u Zagreb god. 1242. (Kukulj., Prvost. crkva zagr., str. 2.; Tkalčić, Prv. crkva zagr. nješkoč i sada, str. 6.). Farlati (Illyr. sacr. V. 336.) i Tkalčić (»Obzor« g. 1904. br. 203.) pišu, da je Primogenit možda bio prepozit čazmanskog Kaptola, jer da je Ceresmen krivo pisano mjesto Chasmense Capitulum, nu taj nazor ne može već stoga postojati, jer je poznata povelja biskupa Stjepana II. od god. 1232. kojom istom ove godine utemeljuje čazmanski Kaptol. (Tkalčić, Mon. Eppus. Zagr. I. 68.).

Kako se dakle ima protumačiti naziv: Capitulum de Ceresmen? Ja držim, da se je veoma često osobito u starije doba u papinskoj kancelariji u Rimu griješilo u ortografskom pogledu glede naziva mjesta i prezimena, koja se nisu mogla u talijanskoj ortografiji točno pisati. Namjerio sam se češće na takove slučajeve. Primjera radi navodim, da je glasoviti povjesničar Eubel (Hierar. Cathol. II. 249.) čitao u vatikanskom arhivu: »Post obitum Georgii nominatus est episcopus russoniensi 1488. 7. XI. Stephanus Harztovuyecza«, a znade se pozitivno, da se je zagr. kanonik Stjepan pisao de Hrastovycza, koji je gornje godine postao rozonski ili kako bi se korektnije imalo pisati »russoniensis episcopus«. Da protumačim naziv capitulum de Ceresmen treba segnuti daleko u prošla vremena. Možda će se budućim istraživanjima utvrditi temeljitost moje kombinacije.

U donacionalnoj povelji kralja Emerika od god. 1201. gdje se izbrajaju svi tadanji posjedi bikupske menze, veli se o posjedu kod Zagreba, »Primum igitur tractatum racione dignitatis vendicat Zagrabia, cuius prima meta incipit in loco qui dicitur Kerec ad rivum Circuniza« (Tkalčić, Mon. Eppatus. Zagr. I. pag. II.), Koje se je mjesto u ono doba pod imenom »Kerec« razumijevalo, to se ne može stalno tvrditi, već se može tek naslučivati, da je eventualno ime Kerec istovjetno sa imenom Grec, Grech današnjim Grič; držim pako to stoga mogućim, što je eventualni mađarski pisac povelje ne mogavši napisati Grec, prema duhu mađarskoga jezika napisao Kerec, umetnuv slovo e između dva suglasnika; prema tomu bi mjesto Kerec imalo značiti brdašće na kojem danas stoji gornji grad, koje brdo još i danas neki nazivlju Grič. Budući u prastaro doba nisu barem svi kanonici stanovali kod katedralne crkve, kako ću to drugom zgodom dokazati, to je možda u najstarije doba veći dio kanonika stanovao na brdu Grec ili kako stara povelja piše Kerec kod potoka Cirkvenice (današnjega Medveščaka), pak se je možda i Kaptol zvao »Capitulum de Keres« odnosno »Capitulum ecclesie de Keresmen« a pošto Talijani ne imadu slovo K u svojoj ortografiji, to je u gore spomenutoj buli napisano: »capitulum de ecclesie Ceresmen«. Ne znam, da li je bilo moguće, od vremena spaljene katedrale godine 1223. do dolaska Tartara god.

1242., dakle u 19 godina pogorjelu crkvu popraviti, te bi ju Tartari god. 1242. opet na novo uništili, već je vjerojatnije, da su pogorjelu a još nepopravljenu crkvu Tartari do temelja razorili. Napokon dodajem, da nije u ono silničko i nemirno doba, kad su se često vodili građanski ratovi i borbe o prijestolje, ništa neobično, da su biskupi bili u opreci sa Kaptolom. Za primjere navodim biskupa Ivana I. od god. 1288. do 1295., Pavla Horvata od g. 1379. do 1387., Šimuna Erdödyja od 1518. do 1543., Šimuna Bratulića od g. 1603. do 1611., koji su većinom iz političkih razloga, nepoćudne im kanonike progonili i skidali (Farlati, *Illyr. sacr.* V. pag. 385., 444., 523., 554.).

Vrlo je vjerojatno, da su znameniti posjedi zagrebačke biskupske mense u okolici Siska, bile vlasništvo još stare sisačke biskupije, nu najveći dio posjeda u okolici, južno od rijeke Kupe, naročito u nekadašnjoj gorskoj županiji, posjeduje zagrebačka biskupija od sredine XVI. stoljeća, kada je zagrebačkoj biskupiji pripojena za vječna vremena bivša opatija Topusko.

Znade se stalno, da je u XII. i XIII. stoljeću gorska županija to jest prostor među rijekama Koranom, Kupom, Savom i Unom, bila najprije vlasništvo hercega Arpadovića, te su utvrđeni grad Gore sa odgovarajućim posjedima dobili u XII. stoljeću Templari, dočim je donji dio županije kralj Andrija II. početkom XIII. stoljeća podijelio Cistercitima samostana u Clairvauxu (de domo clarevalensi), da utemelje u Topuskom samostan. Templarima je kralj Bela III. (1173.—1196.) darovao Gore, dočim je kralj Andrija II. Cistercitima podijelio posjede g. 1205. i god. 1211. među 1. siječnjem i 29. svibnjem (Tkalčić, *Mon. Eppatus.* Zagr. 1., 17., 25.). Veli se u potonjoj povelji: »Dedimus autem eidem monasterio in dotem, totum videlicet comitatum de Gora cum omnibus pertinentiis suis preter pertinentias Templariorum in eodem comitatu contentas, et preter sex generationes cum tegumentis earum, quas ad iurisdictionem volumus pertinere, ... sub eius libertatis integritatisque tenore, quo duces Slavonie seu comites de Gora eadem antea possederunt ... i t. d. U nastavku te opširne povelje izbraja se oko 70 sela i zemalja, koja kralj poklanja samostanu. Kada je u XIII. stoljeću ukinut templarski red, pripao je posjed Gore vranskom prioru, a pošto je u XVII. stoljeću vranski priorat za vječna vremena spojen sa zagrebačkom prepoziturom, to je uživaoc posjeda Gore bio svakdanji prepózit zagrebačkoga Kaptola.

Nije svrha ovomu članku opisivati opatiju Topusko, to je dosta opširno učinio Tkalčić u svom članku »Cistercitski samostan u Topuskom« (Vjesnik hrv. arheol. društva, Zagreb 1897.), a još prije njega Šime Ljubić u raspravi: Topusko (ad fines) i ostanci njegove gotičke crkve (Zagreb 1880.), pak je naročito u prvoj raspravi dosta opširno opisano, kako je u početku samostan krasno napredovao, nu kada je velikih dobrotvora nestalo, među koje se ubraja uz ostale i zagrebački arhidakon Petar, koji je Cistercitima darovao

zemljišta i mlinove u Zagrebu, gdje su i sagradili samostan, a osim toga im je darovao i kuću u Senju, pak kad su nastale borbe sa bosanskim kraljem, te borba za ugarsko-hrvatsko prijestolje za Karla Roberta, k tomu su i susjedni vlastelini počeli im otmirati posjede, premještati granice, tada su se samostanci preplašili tih odnošaja, a to tim većma što su većinom stranci bili; napokon pogotovo iza propasti srpske kraljevine, pada Carigrada, bosanskoga kraljevstva, provale turskih četa u one krajeve, razbjegoše se Cisterciti na sve strane, kao što su napustili i zagrebački samostan. Ima neka povelja iz godine 1266. koja dokazuje da su Cisterciti u XIII. stoljeću još posjede kupovali. U toj se povelji veli: »Terra nostra empticia de Vinodol procedit a u flumine Culpa etc. (Tkalčić, Mon. Eppatus. Zagr. I. 135.). Koncem XIV. stoljeća, naročito godine 1399. tuži se opat Ivan pred banom Detrikom Bubekom, da su topusku crkvu i samostan bošnjačke čete opljačkale (Tkalčić, Cistr. samost., str. 21.), pak je opat morao za 320 forinti založiti Stjepanu sinu Dujma Blagajskoga kneza neke zemlje, a nasljednik opata Ivana, opet Ivan Alben, morao je naknadno još 100 forinti uzajmiti. Po tome se vidi, da je već u XIV. stoljeću Cistercitima u Topuškom loše išlo. Možda su Cisterciti već prije toga vremena bili prisiljeni i kupljeno zemljište Vinodol založiti zagrebačkomu Kaptolu, jer je zagrebački Kaptol već početkom XIV. stoljeća u onoj okolici posjedovao neki posjed pod imenom »Vinodol«. God. 1326. 15. srpnja izdao je kralj Karlo Roberto općeniti nalog, da se svi posjedi, koje su razni silnici u posljednjim građanskim ratovima ugrabili, imadu crkvi opet vratiti (Smičiklas, Cod. dipl. IX. pag. 300.). Na temelju te odredbe je Demetrij, generalni vikar zagrebačke biskupije, te zagr. kanonik od g. 1326. do 1346. a od potonje godine do svoje smrti god. 1372. varadinski biskup, zamolio god. 1326. da se zagr. crkvi vrati predij Vinodol, koji je bio u blizini Hrastovice, uz rijeke Kupu i Mošćenicu, na putu, koji je vodio u Petrinju; razumije se pako po sebi, da je to bila stara Petrinja, jer je tvrdu novu Petrinju, koja se je nalazila na istom mjestu gdje sadanja Petrinja opstoji, tek koncem XVI. stoljeća sagradio Hasanpaša. Zagrebački župan Punek izdao je u Topuškom 7. XII. 1326. povelju u kojoj veli: »Pecit autem a nobis predictus magister Demetrius, ut quendam possessionem capituli Zagrabiensis Vinodol nuncupatam, quam a multis temporibus retroactis dicebat fuisse potencialiter occupatam, predicti mandati auctoritate et iusticia mediante eidem capitulo et ecclesie statuere et assignare dignemur. (Smič. Cod. dipl. IX. 313.) Pošto u kaptolskoj donacionalnoj povelji XIII. stoljeća ne ima traga o posjedu predija Vinodol, već se tek u starim kaptolskim statutima XIV. stoljeća veli: »Prima meta terre Vinodol Capituli Zagrabiensis incipit a via magna, que de Vinodol vadit versus Hrastovicam etc. (Tkalčić, Mon. Eppatus. Zagr. II. 120.) to se po tome vidi, da je kaptol tek pod konac XIII. ili početkom XIV. stoljeća stekao Vinodol.

Tkalčić u gori spomenutoj raspravi piše, da se godine 1402. spominje cistercijski opat topuskoga samostana Ivan, dočim je god. 1408. bio »Thomas episcopus Srebernicensis commendatarius abbatiae«, pak su prema tomu topuski Cistercite među god. 1403. do 1408. napustili svoj samostan, i kojekuda se razselili. Urok tomu pojavu, veli Tkalčić, sigurno su bili ratovi, koji su se u tom razdoblju vodili među kraljem Sigismundom, te Tvrdkom Tvrtkovićem bosanskim kraljem i vojvodom Hrvojem. Od toga vremena o topuskom samostanu i njegovoj opatiji malo se je vijesti sačuvalo, a iz njih doznajemo, da su njom upravljale razne duhovne ličnosti sve do godine 1448. Tada dode u Topusko opći vizitator cistercijskoga reda u Hrvatskoj, Ugarskoj, Štajerskoj, Kranjskoj i t. d. Ivan opat Morimundski i postavi topusku opatiju pod nadziranje Kranjske opatije od Zatična (Sittich), proglasiv ovu materom topuske opatije, budući da je prvašnja mati Franceska od Clairvauxta, predaleko bila.

U opustjeli topuski samostan sada se po drugi put doseliše Cistercite iz Zatična, ali se samo kratko vrijeme održaše, jer se opet na uvijek odseliše, kada je iza pada Bosne (1463.) stupio Turčin na prag Hrvatske. (Tkalčić, Cister, samostan u Topuskom, str. 21. i 22.)

U XV. stoljeću i sve daljnje vrijeme izuzev doba od god. 1448. do 1463. nisu više Cistercite bili u topuskom samostanu, već su njime upravljali gubernatori opatije, većinom crkveni dostojanstvenici. Sabirući podatke o zagrebačkim kanonicima namjerio sam se na dva gubernatora topuske opatije. Prvi je bio koncem XV. stoljeća kanonik Gjuro bez oznake mjesta rođenja ili prezimena, a drugi Andrija najprije kanonik i lektor u Kninu, rodom iz Klisa, a poslije zagrebački kanonik, te napokon kninski biskup.

Gjuro bio je zagrebački kanonik već godine 1473. a valjda i prije, jer je na nekome kaptolskom spisu podpisan kao Georgius suffraganeus. (Tkalčić, Mon. Civ. Zagr. II. 360.) On je već godine 1473. bio rozonski posvećeni biskup, pošto se na gornjem spisu spominje kao sufragani biskupa, koji je onda bio Osvald Tuz (od god. 1466. do 1499.). Godine 1474. Gjuro, rozonski biskup i sufragani biskupa Osvalda pravi uz kanonike Petra iz Visokoga, te Franje iz Koprivnice, po nalogu biskupa Osvalda inventar riznice katedralne crkve. (Tkal. Mon. Civ. Zagr. XI. 178.) Godine 1480. bio je Gjuro gubernator opatije Topusko, kako to dokazuje spis u kaptolskom Arhivu (Act. Cap. ant. fasc. 72. nr. 3.), kada moli kralja Matiju, da izdade nalog čazmanskomu Kaptolu, glede uvođenja zagrebačkoga Kaptola u posjed tvrđave Gradec sa pripadnostima.

U gorskoj županiji, osobito sa istočne strane u okolici rijeka Vrbasa i Sane bili su znameniti vlastelini Blagajski grofovi, koji su već u XIII. stoljeću posjedovali u onim krajevima posjed Vodičan. (Dr. Thalloszy, Die Gesch. der Grafen von Blagay.) U kaptolskim spisima arhiva, postoji dokument, kojega je u XVIII. stoljeću regi-

strirao kanonik Marčević, u kom se veli, da je godine 1447. utorak poslije blagdana sv. evanđelistu Marka neki Šimun Zudar de Almud svoje posjede, Gradec, Petrinju i Dubovac založio Doroteji udovi iza Ivana grofa Blagajškoga i njezinomu sinu Nikoli grofu Blagajskomu za 400 forinti. (Marč. Reg. Ruk. 145.) Taj vlastelin Šimun Zudar nije izkupio založene posjede, pak se je valjda i on izselio iz onih nemirnih krajeva.

Iza smrti svoga prvoga supruga se je Doroteja udova Ivana grofa Blagajškoga po drugi put udala za Martina grofa Krka, Senja i Modruša. Martin je bio veoma nasilan čovjek, te je već u prijašnje doba otimao kaptolsku desetinu sa svojim bratom Stjepanom u okolici Petrovine i Podgorja. Kaptol se je pritužio kralju Vladislavu radi otimačine te desetine, pak je kralj pisao oštro pismo tim otimačima, da ne otimlju kaptolska dobra, jer Kaptol i onako mnogo strada od turskih napadaja, dočim je Bog obilnim blagodatima nadario Martina i Nikolu. Godine 1442. je desetinu Volavja ili Petrovine od Kaptola u zakup uzeo kanonik Fabian, koji je sabrav desetinu, pohranio ju u župnoj crkvi sv. Petra, pak Martin doznav to razbio je crkvena vrata, i provalio u crkvu te ugrabio svu desetinu. (Marč. Reg. Ruk. 143.) Skoro zatim je lite pendente, navalio na neki kaptolski posjed, te odagnao odanle mnogo marve. Videći Kaptol, da se radi moći i ugleda Martinovoga ne može nadati od domaćih sudaca uspjehu u pravdi proti Martinu, zamolio je papu Pija II. da imenuje u toj pravdi kojega rimskoga auditora sudcem, pak je papa imenovao sudcem Sancijsa Romera, koj je pozvao pred svoj sud Martina i sukrivca mu župnika glagolitu, svećenika zagrebačke dijeceze u Krotkorči (Chrotkorch.) ali kad se ovi oglušije pozivu, odsudi ih na platež više hiljada forinti. Napokon je ostrogonjski nadbiskup, tu tužbu nagodbom tako riješio, da je Martin kaštela Gradec i Petrinju založene od Šimuna Zudara sa pripadnostima darovao u ime odštete Kaptolu kao vječnu altariju, a za veću sigurnost obrane tih kaštela, dao je Kaptol Gradec kao feudum Martinu, koj će u Gradcu namjestiti kaštelana, a taj će priseći vjernost Kaptolu; kada pako Martin i Doroteja umru, imade kaštelan umah predati tvrdju Kaptolu. U znak priznanja vlastništva (in signum domini) obvezuje se Martin sa suprugom Dorotejom plaćati svake godine 20 ugarskih forinti, o godu sv. Gjure i Mihalja. Ne budu li se tih ustanova držali, tada imadu umah izplatiti 2300 ugarskih forinti, te ih može na to prisiliti svaki svjetovni ili crkveni sud prema volji Kaptola. Kaptol medjutim stupa umah u posjed sela Gorice, Budrovca i sv. Križa kod Brnovca sa pripadnostima, u kojim selima Martin i Doroteja ne imadu nikakvih prava. Kaštelanu je naloženo, da kanonike vizitatore, koji će tamo dolaziti primaju kao prave i zakonite vlasnike i gospodare. (Marč. Reg. Ruk. 159.) Oko godine 1479. stupio je Kaptol u posjed Kaštela Gradec i Petrinje, jer su u to doba već poumrli Martin i Doroteja, koji su možda već i stoga te posjede ostavili Kaptolu za

altariju, jer su osjećali, da su to i onako izgubljeni krajevi, koje će prije ili kasnije Turci osvojiti. Posjedi, koji su pripadali gornjim tvrdjavama bili su: Stahovo, Lukovišće, Brest, Borkovci, Lovčići, Hmelnice, Čultići, gornje, sredno i doljne Knežje polje, Grabrovo selo, Orešje, Kranisko, Gornji i dolnji Lahovići, Mokrice, Brnovec, Budrovci, Gorica, Prostigradci, Molovo selo, Petrinja. Taj posjed potvrdio je Kaptolu Kralj Matija u ponedjeljak prije Svijećnice godine 1480. (Marč. Reg. Ruk. 181.) (Svršit će se.)

† Konstantin Gutberlet.

Dr. A. Živković.

U povijesti kršćanske filozofije i katoličke teologije ostat će sjajnim slovima ubilježeno ime profesora Dr Konstantina **Gutberleta**. Daleko izvan granica Njemačke doprla su njegova djela. U djelu restauracije kršč. filozofije, što ga je onoliko snažno naglasio papa Leo XIII., sudjelovao je Gutberlet jednom neobičnom energijom i jednim izvanrednim uspjehom. Nije samo u katoličkim znanstvenim krugovima važno njegovo mišljenje i sud; i protivnici kršćanskog nazora na svijet uvažavali su ga i cijenili.

Nema sumnje, da je velikom njegovom ugledu pomogla i jedna neobična marljivost, kojom je stvarao djelo za djelom. Možda je u ovom, u neku ruku instiktivnom poticaju na literarnu djelatnost, i razlog što se Gutberlet ogledao na čitavom i prostranom bogoslovskom polju. Dogmatika, apologetika, egzegeza, asketika pored filozofije, zabavljaju njegov duh. U tom mnogostrukom i ponešto odveć raznoličnom zanimanju, lako je pojmiti, da svi njegovi radovi ne mogu nositi notu prvorazrednu. Sigurno je, da je najveća njegova zasluga na polju filozofije.

Stručni časopis »*Philosophisches Jahrbuch*«, kojeg je on osnovao i izdavao kao organ Görres-ovog društva, donosi iz njegovog pera kroz dugi broj godina (1888—1928) cio niz rasprava, ocjena i bilježaka. Glavna mu je zasluga u ovom radu »*Lehrbuch der Philosophie*« u 6 svezaka. To je djelo u velike pripomoglo snažnom i uspješnom razvoju kršćanske filozofije, ne samo u Njemačkoj, nego i u ostalim zemljama. Ideja mu je bila, da dovede u sklad »staro i novo«. To se nastojanje naročito ističe u posljednjem svesku »*Naturphilosophie*«. A kao profesor matematike i prirodnih znanosti u mladim godinama, te dugogodišnji opservator na meteorološkom institutu u Fuldi imao je prilike, da se zadube u probleme prirodnih znanosti, pa da iskoristi rezultate i pokaže njihovu harmoničnost s kršćanstvom. Baš u doba intenzivnog njegovog rada širila se hekelovština po Njemačkoj, koja je tendenciozno izrabljivala rezultate prirodnih znanosti protiv kršćan-